

AYŞE SAĞLAM**

Nigârî Divanında Rind ve Zâhid*

Rind and Zâhid in Nigârî's Divan

Ö Z E T

Birbirine zıt iki insan tipinin temsilciliğini yapan rind ve zâhid, Klasik Türk şiirinde adından çok söz edilen kişiler arasındadırlar. Rind; samimiyeti, hoşgörüsü, dürüstlüğü, kanaatkârlığı, dış görünüşe önem vermemesi ve derinliğiyle anılırken zâhid; riyakârlık, kabalık, yalancılık, aç gözlülük, şekilcilik ve yüzeysellikle kendinden söz ettirir. Rind, irfana yani gönül bilgisine önem verirken zâhid aklı öne çıkarır. Kendisini akıllı sanan zâhid, dinî meseleleri kavrayacak ruh inceliğine sahip değildir. Hatta anlamadığını bile anlamayacak kadar cahildir. Rind, züht ve takvaya önem vermez. Zâhid ise ibadetlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bağlılığın sebebi, cennette alacağı mükâfatı düşünmesidir. Rind, aşk ızdırabı çekmekten perişan bir hâle gelmiştir. Aşka inkâr eden zâhidin böyle bir ızdırabı yoktur.

Aşka ve irfana önem veren, samimiyeti her şeyin önüne çıkaran klasik Türk şairleri, kendi dünya görüşlerini temsil eden rind tipini yüceltirken zâhidi yermişlerdir. Kendilerini rindle özdeşleştiren bu şairler, her fırsatta zâhidle alay etmişlerdir. Söz konusu şairin bir mutasavvif, hatta bir tarikat şeyhi oluşu bile bu geleneği değiştirmez. Örneğin, 19. yüzyılın başarılı mutasavvif şairlerinden olan Nigârî şiirlerinde sık sık zâhide sataşır. Nakşibendî tarikatının müritlerinden olan Nigârî, şiir söz konusu olunca tasavvufi kimliğini bir yana koyar. Klasik şiir geleneğinin ölçülerine riayet eden şair, rind kimliğine bürünerek kaba sâfi tipini sert bir dille eleştirir.

Bu çalışmada, rind ve zâhid kavramlarının Nigârî Divanı'nda ele alınmış şekli üzerinde durulacaktır.

ANAHTAR KELİMELEER

Nigârî, divan, rind, zâhid.

ABSTRACT

Rind and zâhid representing two opposite characteristics of person are among people who are mentioned in the classical Turkish poetry. While rind is remembered with sincerity, tolerance, honesty, frugality, not giving importance to the appearance and deep personality, zâhid is mentioned with hypocrisy, vulgarity, lying, greed, formalism and superficiality. While zâhid stands out mind, rind gives attention to the appearance and deep personality. Zâhid feels smart itself but he does not have the fineness of spirit to grasp the religious issues. In fact, he is so ignorant, that does not even understand lacking in understanding. Rind does not matter piety and taqwa, while zâhid is closely linked to the worship due to thinking of receiving the reward of heaven. Rind drinks wine continuously that he doesn't drop the glass from his hand. To take the agony of love he has become a desolate. Zâhid who deny the love has neither concern of drinking wine nor concern of loving a beautiful.

Classical poets who give importance to the love and wisdom, put up sincerity in front of everything exalt the rind type which represent their world view meantime they humiliate zâhid. These poets who identify themselves with rind type, at every opportunity, they mocked at zâhid. Even the poet is to be sufi or cult sheikh doesn't change this tradition. For instance, Nigârî who is one of the 19 th century successful sufi poet often annoys zâhid in his poems. Nigârî, one of the sheiks of the Naqshbandi Sufi order, when it comes to poetry, he puts aside the mystical identity. The poet who adapts the measure of classical poetry tradition criticizes sufi type sharply impersonating rind.

In this study, it will be focused on how the concept of rind and zâhid is approached in Nigârî's divan.

KEYWORDS

Nigârî, divan, rind, zâhid.

* Makalenin Geliş Tarihi: 23.08.2016 / Kabul Tarihi: 03.11.2016.

** Arş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (as.aysesaglam@gmail.com).

Giriş

Rind ve zâhid klasik Türk şiirinde sıkça işlenen, birbirine zıt iki insan tipini temsil eder. Menfaatçi bir kişiliğe sahip olan zâhid, ibadetlerinde samimi değildir. İbadetlerini Allah rızası için değil, başkalarının kendisini takdir etmesi için ya da cennette alacağı mükâfat için yapar. İbadetlerini samimi yapsa bile her şeyi akılla izah etmeye çalıştığından ve aşkın inceliklerini kavrayacak ruh hassasiyetine sahip olmadığından âşıkların hâllerini anlayamaz. Kendisini çok yükseklerde zannederek mertebelerini çok aşağı gördüğü âşıkları sürekli eleştirir. İslam'ın özünü kavrayamamıştır. Gururlu ve riyakârdır. İbadetlerin özüne nüfuz edemeyen bu tip, sürekli şekilde uğraşır. Cübbe giymek, eline tespîh almak onun için çok önemli ayrıntılardır. Mescit, en sık uğradığı mekânlar arasındadır. Koyu bir dindar görünümünde olmasına rağmen, dünya zevk ve lezzetlerini terk etmemiştir. Buna rağmen kendisini çok yükseklerde görür. İbadet konusunda kendi ölçülerine uymayan kişileri eleştirmekten çekinmez. Kendisi gibi olmayanlara tahammülü yoktur. İnsanları dış görünüşlerine göre yorumlar. Hoşgörüden uzak, kaba saba davranışlarıyla insanların gönüllerini incitir.

Dinin zahirinde kalan zâhidin tam zıddı olan rind ise, bütün davranışlarında samimiyeti öne çıkarır. Toplumsal kurallara aldırış etmez. Hakkında ne düşünüleceği, ne söyleneceği kaygısı taşımadan inandıklarını cesurca yaşar. Davranışları, dar nazarlı kişilerce yorumlanamaz fakat o, kınamalardan rahatsız olmaz. Hatta âşıklık için bunu lüzumlu görür. Aşk derdinden derbeder ve perişan bir hâl almıştır. Kendisini sürekli kusurlu gören rind, dinî emirleri yerine getirmez. Getirse bile bunu insanlara göstermez. Çünkü ibadetlerini başkalarının takdiri için değil, sadece Allah'ın razı olması için samimi bir şekilde yapar. Asıl gayesi Allah'ın rızasını kazanmak ve cemâlini görebilmektir. Dış görünüşe, giyim kuşama önem vermez. İnsanlara değer biçerken onların dışına değil, içine bakar. Zâhid ve benzerleri dışındaki herkese karşı geniş bir hoşgörüsü vardır. Bunun yanı sıra sevecen ve iyimserdir. Zâhidin sık sık uğradığı mescit yerine o, sürekli meyhaneye gider. Hatta orayla o kadar bütünleşmiştir ki onun ayrılmaz bir parçası olmuştur. Onun burada bulunma sebebi, kendi benliğinden sıyrılmaya arzudur.

Rindi her yönüyle idealleştirme yoluna giden divan şairleri, onu kendileriyle o kadar bütünleştirmişlerdir ki kendilerini bir rind olarak görmüşlerdir. Şiirlerinde rind tipini yüceltirken kaba sufi bir tipi temsil eden zâhidi alay konusu etmişlerdir. Onu her fırsatta iğneleyici sözlerle yermeyi sanatlarının vazgeçilmez bir ögesi hâline getirmişlerdir. Söz konusu şair dinî vecibelerini tam olarak yerine getiren müttakî bir dindar hatta bir tarikat şeyhi de olsa bu durum değişmez. “Şair gerçek hayatta belki dindar olduğu halde şiirde bir edebî gelenek icabı adeta sahneye “rind” rolünde çıkan bir sanatçı konumundadır” (Şentürk, 1996: 9). Hiçbir dinî kurala bağlılık göstermeyen bu tipin dindar şairler tarafından bile ideal olarak sunulmasında, şiirin mana ve hayal boyutunu genişleten ve ona müsamaha kazandıran edebî sembollerin büyük etkisi vardır (Şentürk, 1996: XVIII). Şairler, söz konusu edebî semboller vasıtasıyla herhangi bir konuyu hem gerçek hem de tasavvufi manasını hatıra getirecek şekilde ifade edebilirler. Ayrıca dinin zahirinde kalan bu kaba tipe sataşarak onu kızdırmak için de böyle bir yol seçerler. 19. yüzyılın ünlü mutasavvıf şairlerinden olan Nigârî de diğer klasik şairler gibi kendisini rind tipiyle bütünleştirir ve şiirlerinde sık sık zâhide sataşır. İnanıklarını şiirleri vasıtasıyla çevresine yaymak isteyen şair, birbirine tamamen zıt bu iki tip vasıtasıyla birçok düşüncesini dile getirme fırsatı bulur.

Nigârî, divanında zaman zaman rindi ârif, âbid, ashâb-ı dil, ashâb-ı derd, ashâb-ı safâ, ashâb-ı sevdâ, ashâb-ı hidâyet, erbâb-ı gönül, erbâb-ı dil, erbâb-ı nazar, erbâb-ı safâ, erbâb-ı sevdâ, erbâb-ı vefâ, erbâb-ı taleb, erbâb-ı cünûn, erbâb-ı melâmet, erbâb-ı harâbât, erbâb-ı hüner, ehl-i dil, ehl-i irfân, ehl-i vefâ, ehl-i safâ, ehl-i sevdâ, tâlib-i didâr; zâhidi de vâiz, sofi, fakîh, nâsîh, müftî, hâkim, erbâb-ı vera, vera erbâbı, vera ehli, ehl-i riyâ, erbâb-ı sala, erbâb-ı kin, erbâb-ı garaz, ehl-i hased, erbâb-ı cefâ, müderris ve ehl-i selâmet olarak isimlendirir.

1. Rindin Samimiyetine Karşın Zâhid Riyakârdır

Şairin, zâhidi eleştirdiği en önemli noktalardan biri onun samimiyetsizliğidir. İbadetlerini samimi olarak yapmayan zâhid, Allah’ın rızasını kazanmayı değil, insanların nazarlarını kendisine çekmeyi hedefler. Bunun için taç takmak, cübbe giymek ve tespih çekmek gibi türlü

yöntemler dener. Sürekli mescide gidip gelmesinin ardında da böyle bir arzu vardır. Kendisine dindar görünümü veren bu riyakâr tip, bu şekilde davranarak insanların beğenisini kazanmaya çalışır.

Zâhidin kendini beğendirme arzusu cehaletinden kaynaklanır. Cahilin kendine şöhret kazandırmaya çalışmasının âdet olduğu göz önünde bulundurulduğunda vaizin kürsüye çıkarak kendisini hoş göstermeye çalışmasının manasız olmadığı anlaşılır:

Degül bî-ma'nî kim ra'nâlık eyler kürsîde vâ'iz
Bu âdetdir ki nâdan gendine bîhûde şân virmek (414/8)¹

Zâhidin uğrak yerlerinden olan mescide iltifat etmeyen Nigârî, kendisine mekân olarak meyhaneyi seçer. Bu davranışıyla insanların takdirlerinden ziyade tahkirlerini gören şair, orada riya kirinden uzak, huzurlu bir hâlde oturur:

Meyhâne-güzîn ü hoş-nişînem
Ey zâhid-i mescid ü riyâkâr (182/3)

İnsanları meyhane köşelerinden uzak tutmaya çalışan bir tarikat şeyhinin meyhaneye gidip orada zaman geçirmesi akla uygun bir hâl değildir. Burada, klasik şiirin hem meyhanede hem de tekkede okunabilecek esneklikte semboller ağıyla örülü edebî bir dilinin olduğu unutulmamalıdır. Bu zâhidin bildiği bir meyhane değildir. Rindin meyhanesi, ilahi aşkın bulunduğu yer olan gönlü sembolize eder fakat ham sufiler bunu kavramaktan acizdir.

Zâhidleri riyakâr gören şair, onlara uymayarak meyhane köşelerinde şarap içmeyi tercih edenleri yüksek himmetli bulur:

Uymayup zâhide erbâb-ı riyâdan geçdin
Dâmen-i sâkîye el urdun ey 'âlî himmet (73/2)

¹ Çalışmada kullanılan örnek beyitler Azmi Bilgin'in "Nigârî Divân" isimli kitabından alınmıştır. Beyitlerin yanında parantez içerisinde gösterilen sayılardan ilki manzume numarasını ikincisi ise beyit numarasını gösterir. Bendlerden oluşan manzumelerden sonra parantez içerisinde gösterilen sayılardan ortada yer alan ve ayrı bir parantez içerisinde belirtilen sayı ise bend numarasına işaret eder.

Meyhane âşğın gönlünü temsil ettiği gibi orada içilen şarap da ilahi aşkı karşılar. Bu aşk vasıtasıyla âşık, Allah'a kavuşmasına engel olan benliğinden sıyrılır.

Maddi olarak bakıldığında meyhaneye giden insanlar toplum tarafından aşağılandığından bu hâl, kişileri kendini beğenmekten kurtarır. Ona tahkir görerek yaşamayı öğretir. Tasavvufi açıdan bakıldığında da ilahi aşkın sarhoşluğu kişiyi kendi benliğinden sıyrarak bütün riya kirlerinden temizler. Nigârî, meyhaneye gidip şarap içmenin zâhidi kendini beğenmişlikten ve riyakârlıktan kurtaracağını ifade eder:

Ey zâhid-i hod-bîn hele meyhâneye bir gel
Al câm ele gör bu ne gözgü ne nümâdır (246/3)

Putperestlerin, kendisine hiçbir faydası olmayan putlara tapmaları gibi, zâhidler de ibadetlerini Allah için değil de kendisine faydasız olan fanilerin takdirlerini kazanmak için yaparlar. Rindler ise gönüllerinde Allah'ın sevgisi dışında hiçbir şeye yer vermezler. Riya alameti olan zühd ve takvadan uzak dururlar:

Eyle rindâne 'amel zühd ü riyâyı terk it
Kalmaya sinede aslâ eser-i Lât u Menât (76/2)

Şarap içenlere sitem edilmez. Çünkü onlar yaptıkları her işi riyasız bir şekilde, rindlere yakışacak şekilde yaparlar:

Serzeniş eylemek olmaz kadeh-endâzlara
Bî-riyâ eyley 'amel her işi rindâne yapar (264/2)

Rindlerin halkasına katılabilmek için vücut endişesinden sıyrılmak, riyakârlık alameti olan zühdü terk etmek gerekir:

Varı vîrân eylemiş kâr-ı riyâdan geçmiş
Terk idüp zühdini ser-halka-i rindân olmuş (327/3)

Zâhidin davası yalan üzerine kurulu olduğundan rindler, zâhidlerin yaptıklarını yapmaz, vaizlerin yalanla dolu sözlerini dinlemezler:

Uymazam zâhidlere zîrâ ki rind meşrebem
Varmazam vâ'izlere zîrâ ki söyler bî-savâb (59/7)

Makâl-ı vâ'ize dil virmek olmaz
Ki da'vâsı yalandır bî-'ileldir (247/3)

Sufilerin gönülleri saf olmadığından samimi olanları tanımazlar. Demirden demircinin, altından da sarrafın anlaması gibi bu kişileri sufiden değil de saf gönüllü olan rindlerden sormak gerekir:

Sofî tanımaz sâfı ashâb-ı safâdan sor
Çün âheni âhenger altunu tanur sarrâf(378/6)

Sufinin gönlünü saf bulmayan şair, örtündüğü abanın riya göstergesi olduğu kanaatinde. Zâhidin uygunsuz davranışlarının altyapısında da riya vardır. Hak ile amel edenlerin, nâsihin nasihatlerinin tesirsiz olduğunu anlaması gerekir. Vaiz yalancı olduğu için şair takvayı değil de rüsvalık yolunu tercih etmiştir:

Bi-safâdır sofî-i nâ-sâf kim giymiş pelâs
Bî-revâdır kâr-ı zâhid kim riyâdandır esâs
Bî-binâdır pend-i nâsih anla kim ey hak-şinâs
Vâ'izün kizbin benim rüsvâlıgundan kıl kıyâs
Anda sıdk olsaydı ben takvâ şî'âr etmez midim (834 (3) 5)

Vaizin gönlü kin, öfke ve kıskançlık gibi kötü duygulardan arınarak saflaşmadığı sürece şairin ona söyleyeceği herhangi bir söz yoktur:

Ben söylemezem bir lâf ey vâ'iz-i bî-insâf
Ol sîne-i nâ-sâfın ger olmaya tâ kim sâf (378/1)

Nigârî, vaize seslenerek onun şeytana uyarak âşıklara kötü söz söylemesini ve onlara karşı kalbinde adavet beslemesini eleştirir:

'Uşşâk ile ey vâ'iz-i bed-gû ne 'adâvet
Oydun yine şeytâna şerâret ne şerâret (89/1)

2. Rind Rüsva Bir Hayat Süreken Zâhid Kendini Beğendirme Endişesindedir

Klasik şairler, görüntüye önem veren, gururlu ve kendini beğenmiş bir tip olan zâhidi yererken her türlü gösterişten uzak bir hayat süren,

hiçbir şekilde kibirlenmeyen rind tipini yüceltirler. Hatta kendilerini, hiçbir dinî teklif altına girmeyen bu tiple bütünleştirirler. Bu durum söz konusu şair bir mutasavvıf da olsa değişmez. Çünkü kişinin Allah'a kavuşabilmesi için gurur ve kibir gibi çirkin duygulardan arınması, benlik duygusunu eriterek kendini beğenmişlikten kurtulması gerekmektedir.

Kendisini rind tipiyle özdeşleştiren Nigârî, rüsvalığı şeref olarak görür. Böyle bir şereften asla vazgeçemeyeceğini ifade eder:

Rind-i rüsvâlıktan el çekmek degil mümkün bana
Kılmak olmaz terk zîrâ şöhretim oldur benim (457/6)

Kişiyi rüsva hâle getiren hâllerden birisi aşktır. Aşk şarabıyla kendinden geçen âşıklar, utanma ve sıkılma gibi engellerden sıyrılırlar. Âşıklar, ancak bu çılgınlıkla aşkın sınırlarına vakıf olurlar:

Cünûniyyet meyin nûş itmeyen esrâr-ı sevdâyâ
Degül vâkıf bunu dîvâne-i bî-ârlardan sor (227/6)

Âşıklar, utanma duygusundan arınmış kişilerdir. Bunlar, rüsvalığı asla terk etmezler:

Yok âyin-i 'uşşâkda 'âr eylemek olmaz
Erbâb-ı gönül giçmez rüsvâ eteğinden (551/5)

Kişiyi rüsva duruma düşüren sebeplerden bir diğeri de şarap içmesidir. Nigârî, şöhret bulmak isteyenlere şarap içmelerini tavsiye eder:

Rind ü rüsvâlıkdır meşhûr-ı cihân olduğum
Bâde-hâr olmak gerekdir şöhret ü şân isteyen (529/4)

Şair, yükselmesine sebep olarak şarap içmesini gösterir:

Rindî-yi şarâb-hâram ser-mest-i kadir-kâram
Oldur sebab-i rütbem oldur güzel ef'âlim (473/5)

Nigârî, dünya endişelerinden kurtulmuş, şarap içerek başına aba örtmüştür:

Rindî-yi bî-kayd-ı cihânam ki tâ
Câm çeküp başıma çekdim pelâs (318/4)

Zâhid, rind tipinin temsilcisi olan Nigârî'nin gösterdiği kerametlerin esrarına vakıf olamaz. Çünkü o, içtimai hayatta bir makam aramış, şair gibi rüsvalık yolunu tercih etmemiş, hiçbir şekilde halkın kınamalarına maruz kalmamıştır:

Zâhid neden bilsün kerâmâtımı
Çekmedi bâde-i melâmâtımı (672/1)

Zâhidler, kendi görüntülerine önem verdikleri gibi, diğer kişileri de dış görünüşlerine göre değerlendirirler. Rindler, kendi ölçülerine uymadığından onlara iğrenerek bakarlar. Aşkı inkâr ettikleri için hiçbir zaman rindlerin sırlarına vakıf olamazlar:

İkrâh ider erbâb-ı verâ zâhirimizden
Vâkıf degül esrârımıza münkir-i sevdâ (819 (2) 7)

3. Rindin İrfana ve Aşka Değer Vermesine Karşın Zâhid, Aşkta Anlamayan Bir Cahildir

Klasik şiirde zâhid aklı, rind ise aşkı temsil eder. Zâhirî bilgilere değer veren, zühd ve takvayı önemseyen zâhide karşılık rind, bâtinî bilgiyi yani aşk yoluyla kazanılan irfanı öne çıkarır.

Şiirlerini klasik geleneğe bağlı kalarak yazan Nigârî, aşktan anlamayan vaiz tipini eleştirir. Aşkta habersiz olan bu kişinin konuşmaları beyhudedir. Ondan kimseye bir fayda gelmez. Bu olumsuz tip, güneş mesabesinde olan aşkı inkâr edecek kadar basiretsizdir:

Kavl-i vâ'izden ne hâsıl bî-haberdür 'aşkdan
Güft ü gü eyler 'abes bîhûde bir gavgâsı var (220/4)

Nefy idermiş vâ'iz 'aşkı gâlibâ
Kör imiş ki şemsi inkâr eylemiş (345/4)

Zâhid, hiç âşık olmadığı için şairin aşk ızdırabından kaynaklı acı dolu inlemelerinden habersizdir. Aşk acısının ne demek olduğunu ancak âşık olanlar bilir:

Zâhid âgâh degül âh-ı dil-i zârımdan
Ne bilür olmayan 'âşık nice sûzân olmuş (327/4)

Canından endişe edenlerin hazineye bakmamaları gibi zâhid de hayat endişesi taşıdığı için aşka ilgi duymaz:

Sinemde görüp âteşi vehm eyledi zâhid
Cân-kayd çeken cânib-i gencîneye bakmaz (285/5)

Şair, zâhidin anlayışsızlığından o kadar emindir ki yarasanın aydınlığı tanımaması gibi zâhidin de ilahi sırlara nüfuz edemeyeceğini ifade eder:

Ne anlar zâhid esrârı ne fehm eyler günü huffâş
Tegannimdir benim şâm u seher bu nazm-ı şekker-pâş (824 (6) 5)

Fâkihler Kur'an manalarının inceliklerine nüfuz edemedikleri için âşiklarla imtizaç etmezler:

Nükte-i Kur'ânı idrâk eylemez bilmez fakîh
Zümre-i 'uşşâkıla kılmaz anunçün imtizâc (103/2)

Kendi söylediklerini bile anlayamayacak kadar cahil olan kaba sufilere laf anlatmaya çalışmak, onlarla münakaşa etmek abestir:

Vâ'iz sözni fehm itmedügin sen de bilürsin
Nâdân ile ey dil bu ne bahs ü ne cedeldür (162/6)

Vaiz, Kur'an'ı içindeki incelikleri anlamadan okuduğu için onun söylediği binlerce ayete bakıp âşik olduğunu düşünmemek gerekir:

'Âşık mı olur vâ'iz ger söylese bin âyet
Bülbül mü olur dâ'im Kur'ân okusa huttâf (378/4)

Şair, aşkın ne olduğunu aşktan anlamayan vaizden değil, gönül ehlinen sormak gerektiğini düşünür:

Ehl-i dilden haber al 'aşkı ne anlar vâ'iz
Ne bilür har haber-i cenneti Âdemden sor (262/5)

Zâhidin züht ve takvayı öne çıkarmasına, ibadetlerini yerine getirmeye özen göstermesine mukabil kendisine âşıklık yolunu seçen rind, hiçbir dinî yükümlülüğü yerine getirmez. Zâhidin güzellere ilgi duymamasına karşın rind, güzel sevmeden edemez.

Bozuk tabiatlı zâhîde seslenen şair, kendisinin güzel âşığı olduğunu, kendisinde asla ibadet eseri göremeyeceğini söyler:

Ey zâhid-i bed-tıynet benden eser-i tâ'at
Görmezsin ebed zîrâ müştâk-ı cemîlem men (525/5)

Zâhidin gönlünde rindlerin en büyük arzusu olan aşk gibi bir istek yer almaz. Onların iki âleme hükmeden güzel bir sevgilisi yoktur:

Zâhidin dilde bizim gibi temennâsı mı var
Mülk-i dâreynde bir dilber-i zîbâsı mı var (199/1)

Şair, sevgilinin servi boyuna iltifat etmediği için zâhîdi, gayretsiz ve değersiz bulur:

Serv-kaddine yârin meyl eylemedin düşdün
Ey zâhid-i pest-himmet ey sofî-i bî-mikdâr (172/5)

4. Rindin Hakiki Dindar Olmasına Karşın Zâhid Dini Hiç Anlamamıştır

Şairler, sufiye olan öfkelerinden dolayı onu kızdırmak için başka bir dine mensupmuş gibi davranırlar (Şentürk, 1996: 63). Hakiki dindar olarak kendilerini görürler. Onların dini de mezhebi de zâhidinkinden çok farklıdır. “Âşığın din ve iman kavramları sevgili ve onun güzellik unsurlarından, mezhebi ise sevgilinin meşrebinden ibarettir (Şentürk, 1996: 3).

Vaizi dinsiz olarak gören Nigârî, onların rindlerin mezhebini idrak edemeyeceklerini düşünür. Dinin ne demek olduğunu hakiki dindar olan rindlerden sormak gerekir:

Nigârî mezheb-i rindânı idrâk eylemez vâ'iz
Hakikat anlamaz bî-dîn dîni dindârlardan sor (270/9)

Vaiz ancak gönül ehli olan rindlerle konuştuğunda hakiki din ve iman ne demek olduğunu anlayacaktır:

Konuş erbâb-ı dilân ile bir ân ey vâ'iz
Tâ ki ma'lûmun ola dîn ü îmân ey vâ'iz (789/1)

Rindlerin takip ettiği aşk mezhebinde dinî emirlere uymak gibi bir külfet yoktur. Bu mezhep, melamet üzerine kurulmuştur:

Vâ'izâ söyleme bî-câ dime takvâ takvâ
Mezheb-i 'aşkda yok dîn melâmetdir bu (569/9)

Dindar geçinenlerin meşrebini benimsemeyen şair, vaize seslenerek gönül erbabı olanların onların yolunu tutamayacağını, mezhepsiz olanların dindarlık edemeyeceğini söyler:

Erbâb-ı gönül tutmaz râh-ı vera' ey vâ'iz
Dîndârlıg eyler mi fikr eyle ki bî-mezheb (62/3)

5. Rindin Metodu Doğru Zâhidinki ise Yanlıştır

Zâhid, aşktan anlamadığı hatta aşkı inkâr ettiği için koyu bir cehalet içindedir. Âşıkların manevi makamlarından habersizdir. Manevi terakkinin zühd ve takvayla gerçekleşeceğine inanır. Yaptığı ibadetlere güvenen bu kaba tipin, diğer insanlara karşı da hoşgörüsü yoktur. Tevazu sahibi olan rind ise arkadaş canlısı ve sevecendir.

Nigârî, yolunu şaşırmış cahil ve sevimsiz bir tip olan zâhidi kimsenin sevmeyeceğini ve onun ardından gitmeyeceğini ifade eder:

Kim sever zâhidi ki dilber degül
Kim dutar tarikin ki rehber degül (429/1)

Zâhidin binlerce ibadetle kat ettiği manevi makamları, rindler aşk ile bir anda geçerler:

Bin tâ'at ile zâhid irdiği makâmâtın
Menzillerini bir dem biz 'aşk ile tay itdik (402/3)

Balığın, güneşin derecesinden habersiz olması gibi zâhid de âşıkların manevi makamlarının yüksekliğini kavrayamaz:

Simâk-i rütbe-i 'uşşâkı zâhid anlamaz hergiz
Semek çün bî-haberdir âf-tâbın şeh-nişîninden (541/3)

Herhangi bir vasıtaya müracaat etmeden manevi makamları kat edebilmek âşıklara mahsus bir hâldir. Zâhid istese de oraya çıkamayacağı için kendini yorması manasızdır:

Yorma özün ey zâhid mahsûsdur 'uşşâka
Kim tayy-ı tarîk itmek bî-meşyet ü bî-eşheb (62/4)

Rindler güler yüzlü ve sevecen olmalarına karşın zâhidler asık suratlıdırlar. İki arasında cennet ve cehennem kadar fark vardır:

'Âşık güler yüzlü vü vâ'iz turş-ruh
Cennetle cehennem berâber degül (426/10)

6. Zâhid Hem Dünyada Hem de Ahirette Lezzet Arayışındayken Rind Sadece Sevgilinin Cemâliyle Müşerref Olmak İster

Zâhid dünya zevk ve lezzetlerini terk etmediği gibi ibadetlerini de cennet beklentisiyle yapar. Sürekli isteklerini tatmin peşinde olan bu tipin Allah'ı razı etmek gibi bir endişesi yoktur. Rindler ise aşk dışındaki her türlü zevkten vazgeçmiştir. Onlar sadece aşktan zevk alırlar.

Zâhid ve benzerlerini eleştiren Nigârî, ilim ehlinin hedefinin şöhret kazanmak, zâhidinkinin de altın ve gümüş biriktirmek olduğunu söyler:

Ehl-i 'ilmin garazı şöhret imiş 'âlemde
Zâhidin maksadı cem'iyet-i sîm ü zer imiş (329/6)

Vaiz, maddi kazanç elde etmek için kürsüde olur olmaz yalanlar söyler:

Vâ'izün kürsüde kıl ü kâli var
Celb-i dünyâ için bin makâli var (165/1)

Nigârî, zâhidin nasıl olması gerektiği konusunda fikir de beyan eder. Hakiki zâhidin dünyadan mücerret olması gerektiğini düşünür. Onun, dünya lezzetlerini terk etmeden verdiği nasihatlerin kuru bir davadan ibaret olduğunu ifade eder:

Zâhid oldur ki mücerred ola dünyâsından
Yoksa ânın ne olur bir kuru da'vâsından (543/1)

Rind tipiyle aynılaşan Nigârî, dünya lezzetlerini vaize, cennet lezzetlerini de zâhîde layık görür. Kendisi bunların hiçbirini istemez. O, dünyaya mukabil ilahi tecelliden bir cilvecik, cennete karşılık da ilahi cemâlin kendisini ister:

Dünyâ sana ey vâ'iz ammâ bana bir cilve
Cennet sana ey zâhid ammâ bana bir cânân (708/4)

Şair, âşıklarının cennetinin, bir köşede sadece sevgiliyle beraber olabilmek olduğunu ifade eder:

Cenneti ashâb-ı safânın müdâm
Yâr ile bir gûşe-i tenhâ imiş (326/5)

Vaize huri ve kevser sohbetinin ahirette olduğunu hatırlatan Nigârî, bugünkü maksadının aşkla dolmak ve sevgiliyi görebilmek olduğunu ifade eder:

Hûrî kevser sohbeti yarındır ey vâ'iz bugün
Bâde-i müldür garaz didâr-ı dilberdir bana (37/2)

Uzlette yaşayan, eğlenmeyi bilmeyen zâhide seslenen şair, ona uzlet köşesinden çıkıp eğlenenleri seyretmeyi önerir. Onların eğlence yeri olan meyhanenin cenneti bile kıskandırdığını söyler:

Çık gûşe-i 'uzletden ey zâhid-i bî-'işret
'İşret-kedeyi seyr it reşk-âverdir cennet (74/1)

Zâhid her ne kadar uzlette, riyazette görünse de yeme içme sevdasından kurtulamamıştır. Yeme içme endişesi taşıdığı için sevgilinin güzelliğinin neşesini duymaz:

Dime şâ'ir sözüdür sanma yalan
Vâ'ize yem gerek eşşege palân(746/1)

Severler bir bölük yem-hâr isterler 'alef-zârı
Şikem kaydın çekenler neş'e-i didârı bilmezler(173/4)

7. Rind Şarap İçer fakat Zâhid İçmez

Rind, şarap içerek sürekli sarhoş dolaşırken zâhidin böyle bir meselesi yoktur. Şarap içmekle övünen Nigârî, çoğu zaman zâhidin şarap içmemesinden yakındır. Şairin dinen haram kabul edilen şarabı övmesinin altyapısında klasik şiir geleneğinin sembolik dilinin etkisi vardır. Bu geleneğe aşına olan müritler elbette ki şeyhlerine haram bir içeceği neden

yücelttiği sorusunu sormayacaklardır. Faraza bu tarz bir soru gelse bile mürşitleri kendisini sarhoş eden bu şarabın aşk şarabı, gittiği meyhanenin de manevi feyzle dolu tekkesi olduğu açıklamasını yapacaktır. Şarabın, şairler tarafından övülmesinde kendini dindar göstererek menfaat kazanmaya çalışan zâhidi kızdırma arzusu da yatar. Şairler bu ifadeleriyle dinen necis sayılan şarabın, riya ve sahte dindarlıktan daha temiz olduğunu vurgulamak isterler (Şentürk, 2009: 428). Şarabın insanın iradesini elinden alması, onun kendi benliğinden kurtulmasına yardım eder. “Rind olmanın yolu meyhaneden geçer, insan meyhanede olgunlaşır. Rindin sık sık yinelediği içip kendinden geçme isteği, gerçekte, kendinden, kendi benliğinden kurtulmak içindir” (Mengi, 1999: 288). Mesele tasavvufi açıdan düşünüldüğünde de durum aynıdır. İlahi aşk şarabının coşkusu rindin aklını başından alır. Gönül ehli olan rind, ilahi aşkın inceliklerine nüfuz ederek kendi benliğinden sıyrılır.

Nigârî, sürekli zâhidin şarap içmemesinden ve âşık olmamasından yakınıdır. Onun sakiye uyup tövbe ederek binlerce sevap kazanmamasını eleştirir. Vaizin meyhane köşesinde olgunlaşmak istememesini anlamlandıramaz:

Niçün gelmez mey içmez ‘âşık olmaz bî-nevâ zâhid
Elin tutmaz mugun bir tevbe itmez bin sevâb almaz (289/2)

Hakikat güft ü gûyından mu‘arrâdır neçün vâ‘iz
Çeküp meyhâne küncinde müdâm kesb-i kemâl itmez (294/5)

Nigârî, şarapla dost, kadehle de arkadaş olmuştur. Kendisini sürekli sarhoş gezen bir rind olarak tanıtan şair, bu hâliyle iftihar eder:

Bâde-i sahbâ enîsim câm-ı Cemdir hem-demim
Rindî-i mest-i müdâmam ‘izzetim oldur benim (457/4)

Şairin şarap içmemesinden yakındığı zâhid, pişman olarak dönüş yapar. Sakiye tabi olan zâhid, küfrü terk edip iman eder:

Sofî tutmuş mug elin imdi peşîmân olmuş
Küfr ü kîn terkin idüp mazhar-ı imân olmuş (327/1)

Kadeh öyle keramet sahibidir ki zâhidi şan ve şöret kaydından kurtarmıştır. Şarabı içen zâhid, riyakârlıktan kurtularak iyi nam sahibi olmuştur:

Kerâmât ehlidir peymâne kim zâhid atup nâmu
Çeküp ser-mest düşüp geçmiş riyâdan nîk-nâm olmuş (339/6)

Meyhane ehlini inkâr eden vaiz, kendisi kadehin has müridi olarak meyhane köşesinde sızıp kalmıştır:

Bu gün gördüm harâbât ehlin inkâr eyleyen vâ'iz
Düşüp meyhâne küncinde mürid-i hâs-ı câm olmuş (339/5)

Zâhidin Müslüman olması şarap içmesine bağlıdır. Onu meyhane köşesinde gören şair, onun müslüman olacağını düşünerek Allah'a şükreder:

El-Hamd ki meyhânedede gördüm seni zâhid
Şükr eyledim Allâha müselmân olacaksın (737/2)

Şair, saf ehlinin gönül evinde aşk şarabının hidayet vesilesi olduğunu söyler:

Ashâb-ı safânun hâne-i dilde
Bâde-i mahabbet hidayetidir (268/3)

Saf şarap, zâhidi sarhoş etmiştir. Şair, işlediği bu sevabın ahirette azaptan kurtulup ebedi saadete nail olmak için kendisine yeterli olduğunu düşünür:

Zâhidi mest itmiş mey-i nâbımız
Ey dil bize yeter bu sevâbımız (288/1)

Sonuç

Nigârî divanında yer alan rind ve zâhid tiplerinin klasik şiir geleneğine uygun çizildiği görülür. Mutasavvıf bir şair olan Nigârî, tasavvufî kimliğini bir yana bırakarak klasik şiirin kalıplarına tam riayet eder. Klasik şiirdeki edebî sembolleri ustaca kullanan şair, kelimeleri, gerçek manalarının yanı sıra tasavvufî manalarını da hatıra getirecek şekilde işler. Bu şekilde yanlış anlaşılmalara mahal vermeyerek çevresindekilere de fikirlerini yaymış olur. Nigârî'ye göre zâhid, dinin özüne inemeyen, kendisini dindar sanan cahil bir tiptir. Dinî sorumluluklarını yerine getirmeyen, aşk yolunu takip eden rind ise örnek bir tiptir. Şair,

onunla o kadar bütünleşir ki diğer klasik şairler gibi kendisini bir rind olarak görür ve gösterir. Alay konusu ettiği zâhidi de acımasız bir dille eleştirir. Zâhidin üzerinde durduğu en dikkat çeken özellikleri riyakârlığı, kendini beğenmişliği, gösterişe düşkünlüğü, gururu, dünya sevgisi, ibadetlerini cenneti kazanmak için yapması, anlayışsızlığı, âşık olmaması, güzel sevmemesi, şarap içmemesi ve gönlünün saf olmamasıdır. Bu olumsuz tipin karşısına çıkan rind ise samimi, mütevazı, rüsva ve âşiktir. Gönlü saf olan bu örnek tip, zâhidin aksine sürekli şarap içer ve güzel sever. Hakiki dindar tipi temsil eden rind, irfana değer verir.

KAYNAKÇA

- AYGÜN, Zeynel (1993), *Bağdatlı Râhî Divanı'nda Rind ve Zâhid Tipleri*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- BİLGİN, Azmi, *Nigârî Divân*, E-kitap. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. (12.05.2016)
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2004), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- MENGİ, Mine (1985), *Divan Şiirinde Rindlik*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- MENGİ, Mine (1999), "Rind ve Zâhid Tipleri, Orta İnsan Tipi", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, (ed. Mehmet Kalpaklı) s. 288-290, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1984), *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- PALA, İskender (2004), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ (1996), *Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sûfî Yahut Zâhid Hakkında*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- _____ (2009), *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.